

Tadeusz Banaszek

Obóz Ćwiczeń Barycz w latach 1919-1957

Przegląd Historyczno-Wojskowy 12 (63)/2 (235), 127-144

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TADEUSZ BANASZEK

OBÓZ ĆWICZEŃ BARYCZ W LATACH 1919–1957

Obóz ćwiczeń (OC) to miejsce okresowego pobytu wojsk poza rejonem stałej dyslokacji, przeznaczone do szkolenia bojowego w warunkach pokojowych, wyposażone w strzelnice, place ćwiczeń i miejsca zakwaterowania¹.

Początki

Po upadku powstania styczniowego w Baryczy koło Końskich, w byłej posiadłości Michała Połczyńskiego, został utworzony obóz ćwiczeń wojsk rosyjskich. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* w opisie miasta Końskie podaje: *W odległości 3 wiorst od miasta jest miejscowość nazwana Barycz, stanowiąca własność rządową, w której letnią porą, dla odbywania ćwiczeń, gromadzi się zazwyczaj dywizja piechoty, brygada artylerii i pułk kawalerii*². W miesiącach letnich odbywały w nim ćwiczenia oddziałów wojsk rosyjskich, m.in. z Radomia (26 Mohylowski Pułk Piechoty, 5 pułk strzelców, 7 Brygada Artylerii i 2 dywizjon artylerii strzelców z Radomia), Końskich (27 Witebski Pułk Piechoty), Kozienc (25 Smoleński Pułk Piechoty) i Kielc (28 Połocki Pułk Piechoty, 5 i 6 pułki strzelców)³. Przy trakcie krakowsko-warszawskim w Baryczy zbudowano koszary wraz z budynkami administracyjnymi, gospodarczymi oraz drewnianą cerkiew. Wojsko kwaterowało w koszarach, pod namiotami i w okolicznych wsiach. Żołnierze przebywali na szkoleniu w obozie ćwiczeń od maja do końca września. Na terenie Warszawskiego Okręgu Wojskowego obozy ćwiczeń znajdowały się m.in. w Rembertowie pod Warszawą, Raduczu koło Skierniewic i w Brześciu Litewskim.

Obecność dużej liczby żołnierzy miała wpływ na rozwój handlu i rzemiosła w Końskich, w tym handlu słomą, owsem i żywnością, oraz usług szewskich i krawieckich, świadczonych przez rzemieślników, także żydowskich⁴.

¹ *Leksykon wiedzy wojskowej*, Warszawa 1979, s. 249.

² *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 4, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1882, s. 355.

³ „Gazeta Kielecka” 1890, nr 38; J. Legieć, *Wojsko rosyjskie w Kielcach w latach 1865–1914*, w: *Kielczanie w życiu miasta i regionu w XIX i XX wieku*, Kielce 2006, s. 54; M. Kulik, *Garnizon rosyjski w Radomiu na przełomie XIX i XX wieku*, w: *Wojsko w Radomiu od średniowiecza po czasy współczesne*, Radom 2008, s. 129; *idem*, *Warszawski Okręg Wojskowy rosyjskiej cesarskiej armii w latach 1894–1914*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2008, nr 4, s. 23.

⁴ M. Wikiera, *Końskie od osady do miasta*, w: *Końskie. Zarys dziejów*, Końskie 1998; J. Brzozowski, *Końskie wczoraj i dziś. Historia miasta na tle regionu*, Warszawa 1975, s. 59.

W Polsce niepodległej

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w kwietniu 1919 r. w Baryczy utworzono Szpital Koni nr 12 – jednostkę służby weterynaryjnej Dowództwa Okręgu Generalnego III Kielce, istniejący do sierpnia 1921 r. W szpitalu pod koniec tegoż roku pełnili służbę: oficer, 5 podoficerów, 103 szeregowców oraz rzemieślnik cywilny. Mogło w nim przebywać ok. 300 koni lub do 400 żołnierzy. Komendantem szpitala przez cały okres jego istnienia był mjr lek. wet. Stefan Gajewski⁵.

W Baryczy w 1919 r. krótko stacjonowały także oddziały armii gen. Józefa Hallera, które dopuściły się szykanowania ludności żydowskiej w Końskich⁶.

Władze wojskowe zainteresowały się byłym rosyjskim poligonem w Baryczy i w 1926 r. utworzyły obóz ćwiczeń dla jednostek wojskowych Okręgu Korpusu IV Łódź.

W polowym szkoleniu wojska obozy ćwiczeń odgrywały bardzo ważną rolę. Celem obozów było: (...) *szkolenie bojowe w warunkach zbliżonych do polowych, uzupełnienie pewnych działów wyszkolenia trudnych lub niemożliwych do przejścia w garnizonach, np. strzelań szkolno-bojowych i bojowych, zbliżenie żołnierza do warunków wojennych, zaprawa do niewygód i przyzwyczajanie do życia prymitywnego, zbliżenie współżycia oficerów, podoficerów i strzelców*⁷. Obóz ćwiczeń musiał spełniać określone wymogi: duży obszar, bogata rzeźba terenu, zapewnienie jednostkom wojskowym zakwaterowania w obiektach stałych. Obóz miał znajdować się w bliskiej odległości od placów ćwiczeń i strzelnic szkolno-bojowych i bojowych, mieć dogodny dojazd do szosy lub stacji kolejowej, studnie z wodą, wodę do kąpieeli (rzekę, rzeczkę lub jezioro), budynki lub baraki przeznaczone na izbę chorych, dowództwo, stajnie i magazyny⁸.

Jednym z najważniejszych obiektów szkoleniowych OC była strzelnica bojowa. Według *Instrukcji o wyborze i urządzaniu strzelnic bojowych*, (...) *były (to – T.B.) tereny użyte każdorazowo do przeprowadzenia strzelania bojowego, umożliwiające, tak pojedynczemu strzelcowi, jak i strzelającemu oddziałowi, zachowywanie się zgodnie z wymogami rzeczywistego boju, a zapewniające dowódcom jednostek, od drużyny począwszy, pełną swobodę w powzięciu decyzji taktycznej*⁹.

Strzelnice bojowe dzielono na przejściowe i stałe. Bardzo dużą wagę przywiązywano do zapewnienia odpowiednich warunków bezpieczeństwa podczas szkolenia zarówno dla ćwiczących żołnierzy, jaki i osób cywilnych mogących znajdować się w strefach niebezpieczeństwa. Przed rozpoczęciem strzelań wojsko zamykało teren, wywieszając widoczne czerwone chorągwie lub kosze sygnałowe, blokując drogi i ścieżki przez rozstawienie posterunków. Na czas strzelań wyznaczano spośród ćwiczących oddziałów komendanta strzelnicy, który odpowiadał za przygotowanie obiektu zgodnie z wymogami instrukcji, sprawował nadzór nad wszystkimi przedsięwzięciami na strzelnicy, w tym za zachowanie przepisów bezpieczeństwa. Do obowiązków oficera bezpieczeństwa należało: odpowiednie i terminowe zabezpieczenie

⁵ „Dzienniki Rozkazów Dowództwa Okręgu Generalnego Nr III Kielce” 1919, rozkaz nr 141; 1920, nr 106.

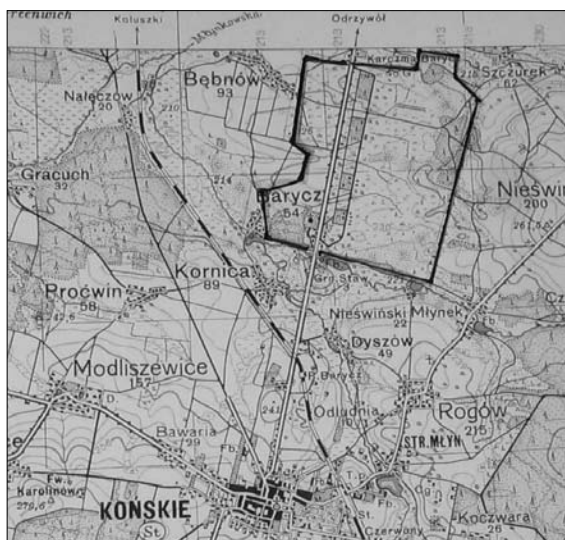
⁶ G. Dymerska, *Żydzi koneccy*, w: *Końskie. Zarys...*, s. 376.

⁷ *Instrukcja o wyborze i urządzaniu strzelnic bojowych*, Warszawa 1924.

⁸ Centralne Archiwum Wojskowe (dalej – CAW), Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV, I.371.4.130.

⁹ *Instrukcja o wyborze...*

przestrzeni niebezpieczeństwa, dokładne poinformowanie oddziału bezpieczeństwa o ich zadaniach na posterunkach. Posterunki miały zadanie bezwzględne niedopuszczanie osób postronnych na teren pola zagrożonego. Kierownik strzelania, wyznaczany spośród oficerów pododdziałów strzelających, odpowiadał za: odpowiednie przygotowanie każdego strzelania, nadzór nad wszystkimi przedsięwzięciami na terenie strzelnicy oraz zgodne z instrukcją przeprowadzenie strzelania, w tym za utrzymanie porządku i prawidłowe odnotowanie wyników strzelania. Na strzelnicy bojowej wyznaczana była również służba tarczowych, którzy jako obsługa schronów odpowiadali za pokazywanie wyników trafień strzelających żołnierzy oraz zaklejanie przebić w tarczach figur bojowych. Schrony były budowane w ziemi i umacniane drewnianymi lub metalowymi osłonami w pobliżu figur bojowych¹⁰.

Obóz Ćwiczeń Barycz (CAW, Departament Artylerii MSWojsk, I.300.34.293)

Obóz Ćwiczeń Barycz podlegał merytorycznie Oddziałowi Wyszkolenia Sztabu Dowództwa Okręgu Korpusu IV Łódź. W latach 1928–1932 funkcjonowała Komenda Placu OC Barycz (typu VI) jako organ władzy garnizonowej, składająca się z 2 oficerów, 7 szeregowych i 2 pracowników cywilnych. 1 stycznia 1932 r. komendę placu przeformowano w Komendę OC Barycz (typu II), której stan etatowy obejmował oficera, 4 podoficerów, 6 szeregowych i pracownika cywilnego. Początkowo OC Barycz wchodził w skład Garnizonu Końskie, natomiast w drugiej połowie 1929 r. utworzono oddzielny Garnizon Barycz (w 1935 r. był jednym z 16 garnizonów w Okręgu Korpusu IV)¹¹. Oddziałem zaopatrującym pod względem finansowym i kwatermistrzowskim OC Barycz był 28 Pułk Strzelców Kaniowskich z Łodzi¹².

Komendant OC był odpowiedzialny za przydział poligonu poszczególnym jednostkom, przestrzeganie przepisów bezpieczeństwa podczas szkolenia, ochronę i utrzymanie w sprawności urządzeń. Funkcję komendanta obozu pełnili następujący oficerowie: mjr Jan Chlebek (1928–1929), kpt. Bolesław Morawski (1929 r.), ppłk Platon Mikeładze (1930–1934) i mjr Stanisław Batycki (1934–1939)¹³.

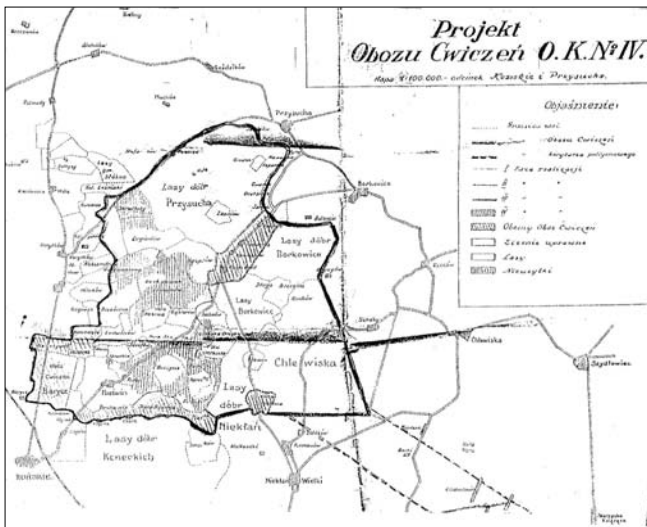
¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ CAW, Departament Dowodzenia Ogólnego MSWojsk., I.300.22.98; W. Jarno, *Okręg Korpusu nr IV Łódź 1918–1939*, Łódź 2001, s. 237–239.

¹² CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV, I.371.4.130.

¹³ W. Jarno, *op. cit.*, s. 238; *Rocznik oficerski 1932*, Warszawa 1932, s. 506. Mjr Stanisław Franciszek Batycki (1892–1940) był uczestnikiem walk w obronie Lwowa i wojny polsko-bolszewickiej. Pełnił służbę w latach 1921–1934 w garnizonie Kraków w 21 pap, 5 pac, dowodził 5 daplott. We wrześniu 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej. Uwięziony w obozie w Starobielsku, zamordowany w Charkowie w 1940 r. Decyzją ministra obrony narodowej nr 439/MON z 5 X 2007 został pośmiernie awansowany do stopnia podpułkownika.

Obszar OC Barycz w 1927 r. wynosił 660 ha, a w latach trzydziestych – 674 ha¹⁴. Na przełomie roku 1927 i 1928 powstała koncepcja powiększenia obozu do ok. 19 tys. ha i utworzenia poligonu wojskowo-przemysłowego dla zakładów zbrojeniowych w Starachowicach i Skarżysku. W tym celu, zgodnie z rozkazem ministra spraw wojskowych, powołano specjalną międzyministerialną komisję, składającą się z przedstawicieli wojska, ministerstw Reform Rolnych i Spraw Wewnętrznych, której zadaniem było opracowanie studium terenu przyszłego poligonu. Według projektu rozbudowy poligonu, w ciągu 5 lat należało przesiedlić ludność 40 miejscowości znajdujących się w czworoboku Barycz–Przysucha–Nieklań–Końskie. Przesiedlenie, według komisji, miało poprawić sytuację materialną mieszkańców, którzy posiadali rozdrobnione gospodarstwa o nieurodzajnych gruntach. Teren przyszłego poligonu został oceniony przez komisję jako bardzo dobry, odpowiadający wymogom potrzebnym do wyszkolenia wojsk. Odrzucono zaś koncepcję umieszczenia poligonu przemysłowego ze względu na silne pofałdowanie terenu i kamieniste podłoże¹⁵. Do września 1939 r. nie nastąpiła jednak planowana rozbudowa OC Barycz.

Projekt rozbudowy OC Barycz z 1928 r. (APK, SPK I, 2213)

Poligon w Baryczy posiadał strzelnicę bojową i szkolno-bojową, strzelnicę przeciwlotniczą, rzutnię granatów, budynki koszarowe (w tym na zakwaterowanie kadry oficerskiej), stajnie, kuchnie oraz budynki gospodarcze¹⁶. Żołnierze byli zakwaterowani w namiotach, barakach i na kwaterach w pobliskich miejscowościach, m.in. w Gowarczowie, Komaszycach, Bębnowie.

Do OC Barycz jednostki wojskowe przybywały przeważnie marszem pieszym, doskonaląc działania taktyczne i kondycję fizyczną. Jeden z żołnierzy Dywizyjnego Kursu Podchorążych Rezerwy 10 DP wspominał wymarsz z Barycza: *Na początku marca opuściliśmy Łódź*

¹⁴ CAW, Departament Budownictwa MSWojsk., I.300.63.159.

¹⁵ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej – APK), Starostwo Powiatowe Kieleckie I 1919–1939 (dalej – SPK I), 2213, k. 1–5.

¹⁶ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV, I.371.4.130.

w pełnym wyekwipowaniu, aby już do niej nie wracać. Trzy dni maszerowaliśmy, trzy długie dni łykaliśmy kilometr po kilometrze, aż wreszcie dobrnęliśmy do celu. Po drodze ludność gotowała nam owacje, ale byliśmy zbyt znużeni, aby należycie to ocenić. W Baryczu trudno nam było przyzwyczaić się do nowych warunków, dość prymitywnych w porównaniu z koszarami. Nie mogliśmy przywyknąć do braku szafek, do sypiania na pryzkach, do mycia się na dworze nieraz w przymrozki¹⁷.

Porządek dnia na poligonie żołnierzy 31 Pułku Strzelców Kaniowskich w lipcu 1936 r. przedstawiał się następująco: w dni powszednie – pobudka o godz. 4.00, następnie do 4.30 toaleta poranna, od 4.30 do 5.00 wymarsz na strzelnice, śniadanie podczas zajęć, od 5.00 do 12.00 – strzelanie, od 12.00 do 15.00 – obiad i odpoczynek, od 15.00 do 18.00 – zajęcia, od 18.00 do 20.15 – kolacja i czas wolny, od 20.15 do 21.00 – apel wieczorny i o 21.00 capstrzyk. W niedziele i święta pobudka i śniadanie były w godzinach 7.00–8.30, następnie od 8.30 do 12.30 odprawiano nabożeństwo i przeprowadzano pogadanki, od 12.30 do 17.30 – obiad i czas wolny, od 17.30 do 20.15 – kolacja i czas wolny. Apel wieczorny i capstrzyk odbywał się w tych samych godzinach jak w dni powszednie¹⁸. Z przedstawionego porządku dnia wynika, że najwięcej czasu przeznaczano na zajęcia szkoleniowe. Podczas pobytu w OC rozgrywano zawody strzeleckie i sportowe pomiędzy poszczególnymi pododdziałami i jednostkami.

W 1937 r. utworzono pierwszą w Wojsku Polskim wielką jednostkę zmotoryzowaną – 10 Brygadę Kawalerii. Przebrojenie, reorganizacja 10 BK z Rzeszowa, 10 psk i 24 puł oraz formowanie nowych oddziałów odbyło się latem 1937 r. w OC Barycz. 14 lipca 24 puł z Kraśnika i 10 psk z Rzeszowa przybyły marszem kołowym do OC Barycz. W drugiej połowie lipca dojechały także oddziały: łączności, rozpoznawczy, przeciwpancerny, regulacji ruchu, dywizjon artylerii motorowej, bateria artylerii przeciwlotniczej, batalion saperów, batalion pancerny, kolumna sanitarna, park intendentury, pluton lotnictwa towarzyszącego, pluton żandarmerii. Formowanie 10 BK w Baryczy zostało utajnione. W związku z tym korespondencja była kierowana za pośrednictwem Ministerstwa Spraw Wojskowych. Brygadzie przydzielono do prób nowe rodzaje uzbrojenia i sprzętu, w tym czołgi TK-D (z działkiem 47 mm), półgąsienicowe samochody terenowe wz. 34. Formowanie brygady nadzorował m.in. dowódca Broni Pancernych, gen. bryg. Włodzimierz Regulski¹⁹.

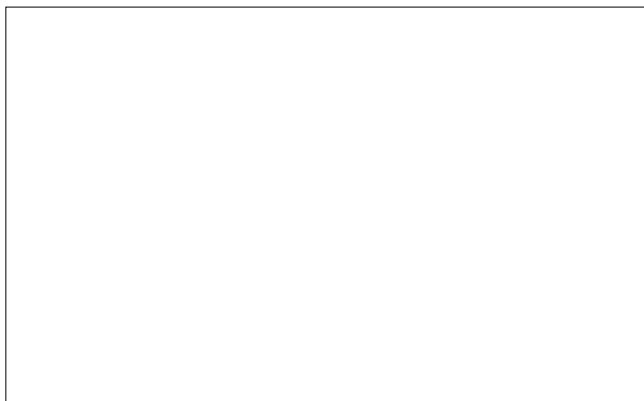
W ramach zajęć przeprowadzono szkolenie bojowe na szczeblu szwadronu i dywizjonu, strzelania bojowe, szkolenie na szczeblu pułku i brygady oraz współdziałanie z oddziałami przydzielonymi. Brygada ćwiczyła także poza obszarem OC Barycz, m.in. w rejonie Nieborów–Stąporków–Hucisko, Opoczno–Radom. Pobyt w Baryczy 10 BK zakończyła 24 sierpnia, udając się marszem kołowym i transportem kolejowym w rejon Wrześni. Na początku sierpnia 1938 r. oddziały 10 BK ponownie zostały skierowane do OC Barycz. Przeprowadzono wówczas ćwiczenia pułkowe i międzypułkowe w rejonie Końskie–Przysucha i Nowego Miasta nad Pilicą. W drugiej połowie sierpnia szkolenie inspekcjonowali: inspektor armii gen. dyw. Tadeusz Piskor i gen. Bronisław Regulski. Zajęcia 10 BK były intensywne.

¹⁷ K. Czernielewski, W. Jarno, *Garnizon łódzki Wojska Polskiego 1918–1939*, Toruń 2008, s. 245–246.

¹⁸ W. Jarno, *Strzelcy kaniowscy w latach 1918–1939*, Łódź 2003, s. 176.

¹⁹ F. Skibiński, *Ułańska młodość 1917–1939*, Warszawa 1989, s. 267, 270; J. Majka, *Brygada motorowa płk. Maczka. 10 Brygada Kawalerii 1937–1939*, Rzeszów 2004, s. 20.

Trwały średnio 9 godzin dziennie, z czego 3 przeznaczono na strzelanie, marsze, obsługę broni, godzinę na wychowanie fizyczne i musztrę oraz 4 godziny na naukę służby polowej. 8 i 9 września oddziały brygady przegrupowały się z Końskich transportem kolejowym do Równego na Wołyniu²⁰.

Budynek koszarowy w OC Barycz, widok obecny (fot. autora)

W czerwcu 1939 r. rozpoczęto organizowanie kolejnej jednostki zmotoryzowanej – Warszawskiej Brygady Pancerno-Motorowej. Na dowódcę brygady wyznaczono dotychczasowego dowódcę piechoty 2 DP Leg. z Kielc, płk. dypl. Stefana Roweckiego. Oddziały nowo tworzonej brygady, m.in. na bazie 1 psk z Garwolina, od 25 sierpnia do 1 września i od 12 do 15 października 1939 r. miały odbyć koncentrację w OC Barycz. Po przeprowadzonej lustracji OC Barycz, płk Rowecki planował do jesieni 1940 r. rozmieścić w nim utworzony 1 pułk strzelców pieszych (zmotoryzowany). W tym celu, za ok. 200 tys. zł, postanowił dobudować baraki mieszkalne i garaże. Stefan Rowecki wspominał: *W okresie organizacji część moich jednostek da się tworzyć przy niektórych stałych jednostkach, np. dywizjon artylerii przy pułku artylerii motorowej w Stryju, batalion saperów motorowych przy batalionie saperów w Puławach (...). Są jednak oddziały, których nie ma ani przy kim organizować ani gdzie: np. dywizjon rozpoznawczy i 2-gi pułk strzelców motorowych. Trzeba je będzie skoncentrować w obozach ćwiczebnych Dowództwa Okręgu Korpusu IV (najbliżej) w Raduczu i Baryczu oraz tam przeprowadzić ich organizację. Tam również, w tych obozach, będę chciał po 15 VIII skoncentrować moje wszystkie oddziały brygady, aby je podszkolić i potem zgrać ze sobą. W ten sposób do 15 X będzie brygada jako tako zlepiona (...). W czwartek wyskoczyłem z szefem sztabu do Raducza i Barycza, aby sprawdzić warunki zakwaterowania tam moich oddziałów oraz możliwości ich szkolenia. Stwierdziłem, że Barycz nadaje się jako tako na zimowe locum dla pułku strzelców motorowych, a Raducz na letni obóz dla szeregu moich jednostek (jest tam miejsca na 1500–2000 ludzi) (...). Po wielodniowych staraniach (...) minister zatwierdził budowę koszar murowanych dla batalionu przeciwpancernego i pułku strzelców pieszych w Rembertowie (...). Koszary mają być gotowe do jesieni 1940 r. Do tego czasu pułk strzelców*

²⁰ J. S. Tym, *Pierwsze ćwiczenia wspólne, międzybrygadowe i międzydywizyjne zmotoryzowanej 10 Brygady Kawalerii*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2007, nr 3, s. 43–54; J. Majka, *op. cit.*, s. 33–34.

motorowych zostanie rozmieszczony w Baryczu pod Końskimi, gdzie za 200 000 złotych zostaną pomieszczone jego oddziały na zimę (dobudowa baraków zimowych na 300 ludzi, garaże itp.)²¹. Realizację tych planów przerwał wybuch wojny.

Jednostkami szkolącymi się w OC Barycz były, oprócz wspomnianej 10 BK: dowództwo 7 DP z Częstochowy wraz z podległymi oddziałami – 25 pp z Piotrkowa Trybunalskiego, 27 pp z Częstochowy, 74 Górnośląskim pp z Lublińca, kompanią telegraficzną z Częstochowy; dowództwo 10 DP z Łodzi z podległymi oddziałami – 28 Pułkiem Strzelców Kaniowskich z Łodzi, 30 Pułkiem Strzelców Kaniowskich z Warszawy, 31 Pułkiem Strzelców Kaniowskich z Łodzi i Sieradza, kompanią telegraficzną z Łodzi, oraz 33 eskadra towarzysząca (obserwacyjna) 3 pułku lotniczego z Poznania²².

Z OC korzystała także młodzież przedpoborowa szkoląca się w ramach Przystosowania Wojskowego i Wychowania Fizycznego. Przykładowo, w 1933 r. zorganizowano obóz letni rejonu Przystosowania Wojskowego 10 DP, w którym uczestniczyło 49 osób. W 1937 r. przeprowadzono także kurs dla absolwentów drugiego stopnia przystosowania wojskowego hufców pozaszkolnych. Hufce Przystosowania Wojskowego z terenu powiatu koneckiego wykorzystywały często strzelnice wojskowe znajdujące się w OC Barycz²³.

Ważnym elementem było zabezpieczenie kontrwywiadowcze jednostek wojskowych przebywających na szkoleniu w obozach ćwiczeń. Realizowały je żandarmeria wojskowa, policja oraz referaty informacyjne dowództw okręgów korpusów.

Podczas ćwiczeń pododdziały żandarmerii były używane do działań ochronnych obszaru koncentracji dywizji oraz obozu ćwiczeń. Przede wszystkim tworzone posterunki żandarmerii, które badały nastroje miejscowej ludności, ochraniały kwatery dowództw dywizji, przeciwdziały obcemu wywiadowi. Żandarmi przeprowadzali kontrole lokali publicznych, piwiarni, restauracji, zatrzymywali osoby wykonujące zdjęcia fotograficzne obiektów i urządzeń wojskowych²⁴. Jednocześnie żandarmeria egzekwowała przestrzeganie dyscypliny przez ćwiczących żołnierzy.

Zgodnie z wytycznymi MSWojsk. władze administracji ogólnej miały obowiązek udzielania SRI DOK aktualnych informacji o (...) *elemencie przestępczym, o nastrojach wśród ludności, stanie sanitarnymi itp. sprawach związanych z bezpieczeństwem obszarów, na których mają odbyć się ćwiczenia*²⁵. Do zadań policji należało przetrzymywanie osób podejrzanych o szkodliwą działalność względem państwa. Współdziałając z kierownictwem ćwiczeń, policja była zobowiązana do utrzymania porządku na drogach publicznych, obserwacji osób napływowych na teren ćwiczeń, kontroli hoteli i zajazdów oraz przeciwdziałania działalności wywrotowej wśród żołnierzy ze strony osób cywilnych²⁶.

Dowódca Okręgu Korpusu nr IV w Łodzi gen. bryg. Stanisław Nałęcz Małachowski 11 sierpnia 1927 r. wystosował pismo do wojewodów na podległym obszarze (w tym kieleckiego), w którym określił zadania policji, podległej starostom, w zakresie osłony kontrwywiadowczej ćwiczeń międzydywizyjnych, w związku z nasileniem działalności wywiadu

²¹ S. Rowecki. *Wspomnienia i notatki autobiograficzne (1906–1939)*, Warszawa 1988, s. 120–121, 126.

²² W. Jarno, *Okręg Korpusu...*, s. 227–228; J. Pawlak, *Polskie eskadry w latach 1918–1939*, Warszawa 1989, s. 257.

²³ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV, I.371.4.158; APK, Urząd Wojewódzki Kielecki 1919–1939 I (dalej – UWK I), 7853, k. 65; 7882, k. 231.

²⁴ *Instrukcja służby żandarmerii w czasie większych ćwiczeń wojska*, Warszawa 1931.

²⁵ CAW, Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych, I.302.4.659.

²⁶ *Ibidem*.

niemieckiego. W przypadku zauważenia osób interesujących się specjalnie ćwiczeniami, generał nakazywał osoby te aresztować, przekazując żandarmerii lub policji. Dowódcy ćwiczących dywizji mieli obowiązek zorganizowania specjalnych patroli w połączeniu z żandarmerią i lokalną policją. Wojewoda kielecki przesłał pismo do starostów w celu wydania zarządzeń podległym organom policji w zakresie ścisłego współdziałania w tym zakresie z władzami wojskowymi²⁷. Przypadki podejrzeń o prowadzenie działalności szpiegowskiej stwierdzono również w OC Barycz.

Przykładowo, w sierpniu 1932 r. policja obserwowała 22-letnią kobietę, mieszkankę Łodzi, pracownicę Banku Towarzystwa Kredytowego, która w rejonie OC Barycz (...) *nawiązywała szereg stałych znajomości z oficerami przebywającymi w obozie na ćwiczeniach. Przebywała w lokalach publicznych uczęszczanych przez oficerów oraz oficerowie odwiedzali ją w jej mieszkaniu wynajmowanym w miejscowości Kornica*²⁸. Kobietę podejrzewano o współpracę z obcym wywiadem. Okazało się, że pieniądze otrzymywała od jednego z podoficerów 28 Pułku Strzelców Kaniowskich i pracownika banku, w którym była zatrudniona²⁹. Władze wojskowe nakazywały również przestrzeganie tajemnicy wojskowej przez samych żołnierzy uczestniczących w szkoleniu w OC.

W zakresie ochrony tajemnicy wojskowej (...) *zabronione było wywieszanie na widok publiczny tabliczek z nazwami oddziałów i pododdziałów, informowanie osób cywilnych, jakie jednostki znajdują się w obozie oraz podawanie do wiadomości publicznej w rozmowach szeregowych z miejscową ludnością nazw oddziałów i pododdziałów stacjonowanych w obozie, oraz ich miejsc stałego postoju*³⁰.

Dowódca 10 BK polecił w sierpniu 1937 r. dowódcy oddziału rozpoznawczego sporządzenie doniesienia karnego i oddania pod sąd szeregowego za (...) *udzielanie informacji o sprawach wojskowych osobom cywilnym*³¹.

Podczas zajęć szkoleniowych dochodziło do wypadków wśród żołnierzy, w tym śmiertelnych. Przykładowo, 11 lipca 1929 r. jeden z szeregowych 27 pp z Częstochowy podczas strzelań (...) *znalazł się przez własną nieostrożność na linii strzałów* i zmarł na skutek odniesionych ran po kilku dniach w szpitalu³². W sierpniu 1937 r. miał miejsce wypadek przejechania przez samochód podoficera z 10 psk 10 BK³³.

Władze wojskowe podczas szkolenia w OC zwracały szczególną uwagę na ochronę przeciwpożarową oraz przeciwepidemiczną. Komendant obozu wydawał zarządzenia przeciwpożarowe, w których zwracano uwagę na ochronę budynków, namiotów i obszarów leśnych. W zakresie działań przeciwepidemicznych i sanitarnych podejmowano działania mające na celu ochronę przed kurzem i opadami atmosferycznymi urządzeń kuchennych i studni, wykonywanie dołów na odpadki, właściwe utrzymanie czystości latryn, wyznaczenie miejsc i wody do mycia się żołnierzy i mycia naczyń. Zabraniano żołnierzom spożywania niedojrzałych owoców i picia jednocześnie wody. Chorych zakaźnie natychmiast

²⁷ APK, SPK I, 168, k. 70.

²⁸ *Ibidem*, UWK I, 2889, k. 127.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV, I.371.4.130.

³¹ J. Majka, *op. cit.*, s. 22.

³² „Opinia” 1929, nr 162.

³³ J. Majka, *op. cit.*, s. 23.

izolowano i odsyłano do szpitala³⁴. Należy zwrócić uwagę, że podczas szkolenia żołnierze często narzekali na pchły, które były wówczas plagą.

Podczas ćwiczeń i manewrów żołnierze nawiązywali współpracę z mieszkańcami okolicznych miejscowości. Ludność była zapraszana na pogadanki, występy orkiestr i chórów wojskowych. Nierzadko wojsko udzielało wówczas bezpłatnej pomocy lekarskiej i weterynaryjnej. Żołnierze rozdawali także broszury o tematyce patriotycznej. Organizowano pogadanki wychowawcze dotyczące służby wojskowej czy zagadnień higieny. W Święto Żołnierza 15 sierpnia 1937 r. oddziały 10 BK uczestniczyły w Końskich we Mszy Św., uroczystym apelu i defiladzie. Rok później podczas tego święta odbyła się defilada ćwiczących oddziałów brygady w Skarżysku, natomiast pod koniec miesiąca zorganizowano dla mieszkańców specjalne zawody konne i pokaz walki³⁵.

Należy także wspomnieć o korzyściach gospodarczych dla miejscowego społeczeństwa związanego z działalnością OC. Wojsko było dla lokalnych przedsiębiorców, kupców i rzemieślników pożądanym kontrahentem, ponieważ nie miało problemów z wypłacalnością. Wojsko zakupywało na okres ćwiczeń żywność oraz wynajmowało odpłatnie konie, wozy i kwatery, co przyczyniało się do wzrostu dochodów mieszkańców. Przykładowo, w 1934 r. za pobrany wóz parokonnny z zaprzęgiem płacono 10 zł za dobę³⁶.

W Górnym Stawie na terenie OC była kawiarnia dla oficerów i podoficerów. W 1934 r. obiad w niej kosztował 1,20 zł, a śniadania i kolacje były (...) *zależne od wymagań i umowy ustalonej z delegatem od grona oficerów i podoficerów, którzy jednocześnie byli wyrazicielami żądań i stosunków pomiędzy gospodarzem kawiarni i gośćmi*³⁷. W okresie zimowym na terenie OC w 1934 r. znajdowało się 18 t słomy w cenie 3,5 zł za 100 kg oraz 10 t (...) *ziemniaków najlepszego gatunku w całej okolicy w cenie 3,5 złotych za 100 kg*³⁸.

Oficerowie żywnościowi pułków szkolących się w Baryczy dokonywali zakupów produktów spożywczych od miejscowych kupców. W lutym 1934 r. komendant OC Barycz proponował zakupienie w koneckiej fabryce – odlewni dodatkowo 10 żelaznych pieców po 36 zł za sztukę³⁹.

Z pobytem wojska w terenie podczas manewrów wiązały się pewne kłopoty dla rolników: szkody na polach oraz ogołacanie przez żołnierzy sadów z owoców. Jeden z mieszkańców miejscowości Góra koło Końskich we wrześniu 1934 r. skierował do starosty koneckiego pismo o (...) *spowodowanie przybycia policji i sprawdzenia faktów w związku z uszkodzeniem dachu domu przez 12 pocisków ćwiczących oddziałów z OC Barycz*⁴⁰. Władze wojskowe szczegółowo określały zasady postępowania dowódców oddziałów ćwiczących w przypadku powstania szkód i realizowania odszkodowań dla ludności⁴¹.

³⁴ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV, I.371.4.130.

³⁵ J. Majka, *op. cit.*, s. 23, 36.

³⁶ APK, 7753, UWK I.

³⁷ CAW, Dowództwo Okręgu Korpusu nr IV, I.371.4.130.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ APK, UWK I, 3539, k. 473.

⁴¹ *Ibidem*, 7742, k. 42–46.

Również mieszkańcy okazywali sympatię żołnierzom szkolącym się w OC Barycz. Przykładowo, w maju 1930 r. zespół teatralny działający przy Ochotniczej Straży Pożarnej w Kornicy wystawił sztuki „Babska rewolucja” i „Kalosze”⁴².

W okresie okupacji

Podczas II wojny światowej poligon w Baryczy wykorzystywały wojska niemieckie. Stacjonowała tutaj m.in. kompania 954 Sicherungsbataillon Wehrmachtu, przeznaczona do walki z partyzantami oraz pododdziały Ostlegionu. Na terenie poligonu w latach 1941–1943 pogrzebanych zostało ponad 22 tys. ofiar, w tym jeńców radzieckich ze Stalagu Końskie (zmarłych w wyniku epidemii tyfusu i czerwonki oraz zamordowanych). Niemcy zorganizowali na terenie OC stałe miejsce straceń Polaków, np. 17 września 1943 r. rozstrzelano 17 mężczyzn – mieszkańców Kornicy i Końskich, których pochowano na terenie poligonu, a po wojnie ekshumowano i przeniesiono ich ciała na cmentarz w Końskich⁴³.

W tzw. Polsce Ludowej

Po zakończeniu II wojny światowej tereny poligonu w Baryczy stały się własnością Wojska Polskiego. W 1948 r. przyjęto w wojsku zasadę 5-miesięcznego szkolenia wojsk w obozach ćwiczeń, jako tzw. koncentracje letnie jednostek. W tym celu zaczęto organizować obozy ćwiczeń, wykorzystując w pierwszej kolejności poligony z okresu międzywojennego.

Sztab Generalny WP i Dowództwo Wojsk Lądowych przydzielały poszczególnym dywizjom obozy ćwiczeń i poligony artyleryjskie. Zorganizowano obozy ćwiczeń m.in. w Drawsku, Muszakach, Czerwonym Borze, Orzyszu, Dębie, Grupie oraz poligony artyleryjskie w Toruniu, Wędrzynie, Sieradzu, Biedrusku.

Koncentracje letnie organizowane przez Dowództwo Wojsk Lądowych obejmowały: przygotowanie bazy szkoleniowej i przegrupowanie jednostek wojskowych do rejonów koncentracji, szkolenie wojsk w warunkach poligonowych oraz generalną inspekcję jesienią i powrót do garnizonów.

Ze względów oszczędnościowych oraz jako sprawdzenie tej formy szkolenia, koncentrację letnią w 1948 r. skrócono średnio do 5 tygodni. W tymże roku, od 11 sierpnia do 15 września, w OC Barycz szkolenie odbyły oddziały 2 Warszawskiej DP (WDP) im. Jana Henryka Dąbrowskiego z Kielc, w składzie: 4 pp z Kielc, 5 Kołobrzesci pp z Piotrkowa Trybunalskiego, 6 pp z Częstochowy i 18 kompania łączności z Kielc⁴⁴. W 1949 r. Dowództwo Okręgu Wojskowego (DOW) VII Lublin planowało koncentrację letnią w OC Barycz dla podległych jednostek, w tym 2 WDP i 14 DP oraz 7 okręgowego batalionu łączności. W szkoleniu miało uczestniczyć ogółem 4713 żołnierzy. Z powodu rozformowania w tymże roku DOW VII i przejścia jednostek wojskowych przez DOW V i DOW I, w OC Barycz przeprowadzono szkolenie poligonowe tylko 2 WDP⁴⁵.

⁴² Zob. *kornica.osp.org.pl*.

⁴³ B. Hillebrandt, *Partyzantka na Kielecczyźnie 1939–1945*, Warszawa 1970, s. 95, 107, 306; A. Heda, *Wspomnienia „Szarego”*, Warszawa 1991, s. 140–141; *Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939–1945. Informator encyklopedyczny*, Warszawa 1979, s. 241; *Przewodnik po upamiętnionych miejscach walk i męczeństwa lat wojny 1939–1945*, Warszawa 1980, s. 206.

⁴⁴ J. Margules, *Drugie dywizje w bojach o Polskę 1776–2000*, Warszawa 2003, s. 434.

⁴⁵ CAW, Dowództwo Wojsk Lądowych, IV.507.1.21.

Wyjście jednostek wojskowych do obozów ćwiczeń było poprzedzone rozpoznaniem i odpowiednim ich przygotowaniem. W tym celu wysyłano odpowiednio dobrane grupy żołnierzy – najczęściej dwa tygodnie wcześniej – które wykonywały niezbędne prace. Przed koncentracją letnią w kwietniu 1949 r. z 2 WDP skierowano do OC Barycz z 4, 6 i 36 pp kompanie przygotowawcze w składzie po 71 żołnierzy, którymi dowodził kpt. Jan Kolasa – dowódca 2 batalionu 4 pp. Dodatkowo 18 kompania łączności z Kielc otrzymała zadanie przygotowania obozu dla sztabu dywizji, kompanii oraz elementów łączności. Grupy przygotowawcze odświeżyły budynki, oczyściły teren, przygotowały go do ustawienia namiotów, przygotowały kuchnie, stajnie, zbudowały bramy wjazdowe i szlabany, tory przeszkód i ogródki gimnastyczne, przygotowały strzelnice, stołówki i świetlice⁴⁶.

Podczas koncentracji oddziałów 2 WDP w OC Barycz przeprowadzono m.in. ćwiczenie pułkowe na temat: „Marsz ubezpieczony i bój spotkaniowy wzmocnionego pułku piechoty”, zawody strzeleckie o mistrzostwo dywizji, zawody oficerskie (strzelanie z pistoletu i tor przeszkód), zawody wojsk łączności⁴⁷. Przebieg wyszkolenia oddziałów dywizji przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Przebieg wyszkolenia jednostek 2 WDP w okresie letnim w 1949 r.

Data	Podokresy obozu
15–20 maja	transport, domarsz do OC
15 maja–2 lipca	wyszkolenie kompanii
4 lipca–31 lipca	wyszkolenie batalionu
1 sierpnia–15 sierpnia	wyszkolenie pułku
15–31 sierpnia	zawody strzeleckie, sportowe, inspekcja MON
16–21 września	zwolnienie starego rocznika
21 września–1 października	wcielenie młodego rocznika

Źródło: CAW, 2 WDP, IV.521.2.11, k. 258–267.

Należy podkreślić, że w styczniu 1950 r. Dowództwo Wojsk Lądowych wprowadziło coroczne 6-miesięczne szkolenie wojsk na poligonach, które ograniczono dopiero w roku 1957⁴⁸. Taka metoda szkolenia poligonowego wpływała negatywnie na nastroje żołnierzy zawodowych z powodu utrudnień w życiu rodzinnym.

W 1949 r., w związku z intensywną rozbudową Wojska Polskiego spowodowaną „zimną wojną”, władze wojskowe rozpoczęły rozbudowę bazy szkoleniowej dla jednostek bojowych. Ze względu na małą powierzchnię funkcjonujących dotychczas obozów i placów ćwiczeń podjęto działania zmierzające do ich powiększenia. Przykładowo, w celu rozbudowy OC Łambinowice z 1162 ha do 4322 ha planowano przesiedlić 272 rodziny⁴⁹. Istniała również propozycja wywłaszczenia i przesiedlenia 93 gospodarstw (372 osób) w celu powiększenia

⁴⁶ *Ibidem*, Dowództwo 2 Warszawskiej Dywizji Piechoty (dalej – 2 WDP), IV.521.2.11, k. 194–196.

⁴⁷ *Ibidem*, k. 336, 348, 368; *ibidem*, IV.521.2.56, k. 135.

⁴⁸ *Mała kronika Ludowego Wojska Polskiego 1943–1973*, Warszawa 1975, s. 287–288.

⁴⁹ CAW, Dowództwo Okręgu Wojskowego nr V (Krakowskiego) 1945–1954, IV.510.5.1819.

placu ćwiczeń pod Kielcami dla 4 pp⁵⁰. Podobna sytuacja miała miejsce m.in. przy rozbudowie OC Dęba, Wędrzyn, Orzysz. Podjęto również decyzję dotyczącą powiększenia obszaru OC Barycz.

Tabela 2

Wykaz miejscowości przewidzianych do wysiedlenia w związku z powiększeniem OC Barycz, według planu z 1949 r.

Powiat	Gmina	Miejscowość	Powierzchnia (ha)
Końskie	Gowarczów	Morzywół	214
		Komaszyce	624
		Rogówek	155
		Januchta	134
		Miłaków	336
		Brzeźnica	690
		Wola Nosowa	233
		Józefów	1163
		Huta	389
		Gąsiorów	228
		Kacprów	596
		Głęboka Droga	320
		Kolonia Szczerbacka	278
		Paruchy	208
		Baczyna	295
Stara Kuźnica	429		
Majątek Ludwinów	206		
Opoczno	Stużno	Eugeniów	420
		Budki	62
Razem			6980

Źródło: CAW, Dowództwo OW nr V, IV.510.5.1819.

Zgodnie z wnioskami komisji powołanej przez ministra obrony narodowej z 23 września 1949 r. projektowana rozbudowa OC Barycz przewidywała ogólną powierzchnię 11 153 ha, w tym dotychczasowy obszar obozu wynosił 673 ha oraz tereny projektowane do włączenia – 10 480 ha (lasów prywatnych – 200 ha, użytków rolnych V/VI klasy – 2094 ha, nieużytków – 4686 ha, lasów państwowych – 3500 ha)⁵¹. Tabela 2 przedstawia wykaz proponowanych miejscowości do przesiedlenia w związku z rozbudową OC Barycz. W lipcu 1950 r. wojsko przekazało pod zarząd administracji Lasów Państwowych obszar OC Barycz z możliwością terenowego wykorzystania⁵².

⁵⁰ *Ibidem*, IV.510.5.766, k. 2–13.

⁵¹ *Ibidem*, IV.510.5.1819.

⁵² *Ibidem*, Dowództwo Okręgu Wojskowego nr IV (Śląskiego) 1945–1954, IV.510.4/A 157, k. 141–142.

W 1952 r. nastąpiły przymusowe przesiedlenia ludności z miejscowości, które miały wejść w skład tworzonego poligonu artyleryjskiego⁵³. Na podstawie uchwały nr 39 z 30 stycznia 1952 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (WRN) w Kielcach, Skarb Państwa przejął nieruchomości 6 gromad powiatu opoczyńskiego i 14 gromad powiatu koneckiego⁵⁴. Akt wywłaszczenia przeprowadzono na podstawie dekretu z 26 kwietnia 1949 r. o nabywaniu i przekazywaniu nieruchomości niezbędnych do realizacji narodowych planów gospodarczych⁵⁵. Zgodnie z nim nieruchomości (lub ich części), niezbędne do realizacji narodowych planów gospodarczych, mogły być przejmowane, nabywane, zbywane i przekazywane przez wykonawców narodowych planów gospodarczych, w tym władzom i urzędowi państwowym. Zezwolenie na nabycie nieruchomości udzielał przewodniczący Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego na wniosek wykonawcy narodowych planów gospodarczych – na podstawie opinii prezydium właściwej WRN – jeżeli uznał, że nieruchomość jest niezbędna do realizacji narodowych planów gospodarczych i były przewidziane środki na jej nabycie. Dekret ustalał procedurę postępowania wywłaszczeniowego, zasady odszkodowania, wykonanie i skutki wywłaszczenia oraz przepisy karne. Przesiedlenia ludności zamieszkałej na terenach mających wejść w skład poligonu Barycz przeprowadzono w trzech etapach, od marca 1952 do kwietnia 1953 r. (zob. tabela 3). Ogólna powierzchnia przesiedlonych gospodarstw wyniosła 5020 ha, w tym: ziemi ornej – 2782 ha, łąk – 495 ha, pastwisk – 554 ha, lasów prywatnych – 239 ha, nieużytków – 952 ha. Przesiedleniu podlegało ogółem 1768 gospodarstw. Wśród nich 29 gospodarstw było opuszczonych (mieszkańcy wyjechali wcześniej na Ziemie Odzyskane). Koszt całej operacji przesiedleńczej wynosił ok. 3 mln zł⁵⁶. Przed rozpoczęciem przesiedleń władze prowadziły pracę polityczno-uświadamiającą wśród ludności, mającą na celu przekonanie mieszkańców o słuszności przesiedlenia. Kierował nią Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) w Kielcach przez podległe komitety powiatowe PZPR w Końskich i Opocznie przy udziale organizacji politycznych i społecznych. Przykładowo, w 7 miejscowościach podlegających wysiedleniu w pierwszym etapie zorganizowano 14 zebrań gromadzkich oraz wysłano grupy propagandowe. Władze podkreślały, że większość mieszkańców była negatywnie ustosunkowana do akcji⁵⁷.

⁵³ Akcję osiedleńczą propagowaną przez władze państwowe koordynowały Wojewódzka Komisja Osiedleńcza i powiatowe komisje osiedleńcze powołane na podstawie uchwały Prezydium Rady Ministrów z 16 II 1952. Z województwa kieleckiego zaplanowano przesiedlenie 4200 rodzin. Najwięcej osób przesiedlono z powiatów buskiego, kieleckiego i opatowskiego. Zob. APK, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach, 163, k. 29–30.

⁵⁴ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Kielcach (dalej – AIPNK), S64/03/ZK, k. 184–185.

⁵⁵ „Dziennik Ustaw” 1952, nr 4, poz. 31.

⁵⁶ AIPNK, S64/03/ZK, k. 147–151.

⁵⁷ *Ibidem*, k. 150.

Etapły przesiedleń miejscowości pod tereny poligonu Barycz w latach 1952–1953

Etap, termin przesiedlenia	Miejscowości	Liczba rodzin do przesiedlenia
Etap I: 31 marca–15 sierpnia 1952	Eugeniów	33
	Kacprów	227
	Kolonia Wawrzynów	11
	Zapniów	73
	Stefanów (część)	12
	Kolonia Korytków	4
	Razem	390
Etap II: do 1 października 1952	Miłaków	144
	Brzeźnica	237
	Rogówek	72
	Wola Nosowa	53
	Gąsiorów	76
	Huta Stara	104
	Józefów	48
	Budki	37
Razem	771	
Etap III: do 15 kwietnia 1953	Januchta	40
	Komaszyce	196
	Morzywół	79
	Bębnow	182
	Barycz oraz część gruntów z gromad Przysucha, Mechlin, Jakubów, Młyny, Gwarek, Brody	81
	Razem	578
Ogółem	1739	

Źródło: AIPNK, S64/03/ZK, k.147–151.

W pierwszym etapie akcji wysiedlono m.in. miejscowość Kacprów, z której dobrowolnie wyjechało tylko 10 rodzin, przymusowo przesiedlono 47 rodzin, 19 rodzin zwolniono z przesiedlenia ze względu na starość i niemożność prowadzenia gospodarstwa, natomiast 26 rodzin uciekło przed akcją do krewnych. Pierwszy transport kolejowy z osobami przesiedlanymi wyjechał ze stacji Przysucha 1 kwietnia 1952 r. w składzie 34 wagonów towarowych i 3 osobowych, a kolejny – następnego dnia w składzie 22 wagonów towarowych i 2 osobowych⁵⁸. Osoby wyłączone pozbawiono prawa do własnych domów i zabudowań. Zostały one wyburzone lub sprzedane osobom nieobjętym akcją, celem rozbiórki. Ci, którzy nie wyrazili zgody na wysiedlenie, mieli otrzymać ekwiwalent pieniężny w wysokości od 1500 do 25 000 zł, wypłacany przez pełnomocników. Znaczna część ludności nie otrzymała jednak żadnego odszkodowania. Mieszkańców pod eskortą funkcjonariuszy milicji i Urzędu Bezpieczeństwa przesiedlono na Ziemię Odzyskane. W akcji przesiedlania pomagało

⁵⁸ *Ibidem*, k. 469–470.

40 robotników z fabryk w Końskich, Radomiu, Skarżysku i Starachowicach, którzy załadowywali dobytek wysiedlanych osób⁵⁹.

Dla przesiedlanej ludności władze przygotowały gospodarstwa zamienne: w województwie koszalińskim – po 200 ha i w województwach szczecińskim, wrocławskim, zielonogórskim i olsztyńskim – po 100 ha. Przykładowo, z miejscowości Zapniów przesiedlono 6 rodzin do powiatu Nowogard, 4 – do powiatu Gryfino, 11 – do powiatu Sulechów, 7 – do powiatu Głogów, 8 – do powiatu Legnica, 11 – do powiatu Jawor, i 10 – do powiatu Świdnica⁶⁰.

Od 14 do 19 września 1953 r. komisja składająca się z przedstawicieli wojska i władz wytypowała budynki na potrzeby wojska i przeznaczone do rozbiórki z terenów wysiedlonych w trzecim etapie⁶¹.

W Baryczy został utworzony na podstawie zarządzenia organizacyjnego nr 0262/org. szefa Sztabu Generalnego WP z 4 sierpnia 1952 r. Poligon Artyleryjski nr 16 (Jednostka Wojskowa nr 5180). W tym okresie w Baryczy szkoliły się jednostki wchodzące w skład 11 Korpusu Armijnego.

Uczestnik szkolenia na poligonie w Baryczy w latach 1954–1955, Eugeniusz Morawski, odbywający służbę wojskową w 78 pp 29 DP wspominał: *Na poligon wyjeżdżaliśmy 2 maja. Regulaminowo ostatniego kwietnia byliśmy przemundurowani w letnią odzież. Tymczasem przychodziły na początku maja przymrozki i zimna. Będąc już na poligonie marzliśmy (...). Na poligon do Końskich wyruszyliśmy jak na wyprawę wojenną. Cały pociąg (eszelon) ze sprzętem i wojskiem przez Kielce, Skarżysko docierał do stacji w Końskich (...). Po przyjeździe na stację, na młodym wojsku spoczywał obowiązek rozładować i przewieźć całe wyposażenie na poligon oraz przygotować warunki do zakwaterowania w lesie. Była wtedy modna obrona przeciwoatomowa. Kopaliliśmy w ziemi transzeje, bunkry, schrony. Przebywaliśmy ciągle w głębokich dołach i przerzucali na czas metry sześciennie ziemi. Ryliśmy grunty jak krety (...). Na poligonie w Pile, Baryczy k. Końskich, gdzie przebywało dużo skoncentrowanego tego roku wojska na ćwiczeniach letnich przed kończącym się sezonem i zbliżającą się jesienią 1955 roku, było wyjątkowo dużo pracy. Oprócz robót wewnętrzporządkowych, szkolenia w pododdziałach, dochodziły dodatkowo manewry pułkowe, w układzie dywizji, korpusu na rozległym poligonie⁶².*

Wojsko od 1949 r. prowadziło kampanię propagandowo-wyjaśniającą związaną z realizacją planu 6-letniego. Wiele imprez propagandowych realizowano wówczas w ramach akcji „łączności wojska ze wsią”. Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy WP 23 sierpnia 1949 r. wydał w tym celu „Instrukcję w sprawie łączności wojska z fabrykami i wsią”. Do zadań ekip wojskowych należało wyjaśnianie aktualnych problemów polityczno-militarnych,

⁵⁹ Wspomnienia osób i rodzin przesiedlanych miejscowości zob.: J. Kędracki, *Wygnani ze swoich domów*, „Gazeta Wyborcza” 2003, nr z 21 II. Dod. kielecki; M. Garbacz, *Kieleckie Bieszczady*, „Nasz Dziennik” 1999, nr z 19 XI.

⁶⁰ AIPNK, S64/03/ZK, k. 170.

⁶¹ W składzie komisji znaleźli się przedstawiciele: Oddziału I Sztabu i Zarządu Tyłów Dowództwa Okręgu Wojskowego V w Krakowie, Dowództwa 11 Korpusu Armijnego w Gliwicach, Dowództwa 2 WDP w Częstochowie, Dowództwa 7 Łużyckiej DP w Gliwicach, Komendy Poligonu Barycz, Wojskowego Zarządu Kwaterunkowego w Kielcach, Wydziału Wojskowego i Wydziału Społeczno-Administracyjnego WRN w Kielcach oraz Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Końskich. Zob. *ibidem*, k. 214.

⁶² E. Morawski, *Echa wsi i miejskie odgłosy*, Kielce 1999, s. 119, 130.

pomoc w krzewieniu kultury i oświaty, zapoznanie ludności wiejskiej z zasadami i potrzebami w zakresie obronności. Żołnierze wygłaszali informacje polityczne o problematyce bieżącej i okolicznościowe referaty wyjaśniające główne kierunki polityki rządu w odniesieniu do problemów wsi, w tym dotyczące kolektywizacji (agitacja na rzecz zakładania rolniczych spółdzielni produkcyjnych)⁶³. Lekarze jednostek przebywających na szkoleniu w Baryczy udzielali porad medycznych ludności oraz szerzyli oświatę sanitarną i higieniczną. Eugeniusz Morawski wspominał: *W niedzielę wyjeżdżaliśmy w ramach łączności w myśl hasła: Wojsko z ludem, lud z wojskiem – w celu zacieśnienia przyjaźni ze wsią (...). Żołnierze – lekarze w samochodach polowych, wyposażonych ambulansach, w powiecie koneckim i opoczyńskim badali ludność cywilną, udzielali porad, wskazań, dawali doraźne lekarstwa, wyrrywali zęby itp. Na koniec organizatorzy urządzali strażacką zabawę taneczną. W myśl staropolskiej zasady, czym chata bogata tym rada*⁶⁴.

Należy zaznaczyć, że podobnie jak w okresie funkcjonowania OC dla wojsk rosyjskich, jak i Wojska Polskiego w okresie międzywojennym, również w latach 1948–1957 koncentracja oddziałów wojskowych w Baryczy przynosiła wymierne korzyści miejscowemu handlowi. Przykładowo, wojsko zawierało ze Spółdzielnią „Zjednoczenie” w Końskich umowy na wypiek chleba i dostawę mięsa dla ćwiczących żołnierzy⁶⁵.

Żołnierze przebywający na kilkumiesięcznym szkoleniu poligonowym nierzadko popełniali wykroczenia, naruszając postanowienia dyscypliny wojskowej, np. w drugim kwartale w 1952 r. dowódca Garnizonu Końskie meldował przełożonym o kilku przypadkach zakłócenia spokoju na terenie miasta przez żołnierzy będących w stanie nietrzeźwym⁶⁶.

W 1957 r., w wyniku redukcji Wojska Polskiego, zarządzeniem szefa Sztabu Generalnego WP nr 0125/ org. z 9 lipca rozformowano Poligon Artyleryjski nr 16 w Baryczy. Po likwidacji poligonu znaczna część gruntów (4386,32 ha), jako niezagospodarowane, została zakwalifikowana do zalesienia i przekazana przez Ministerstwo Obrony Narodowej protokołem zdawczo-odbiorczym z 7 października 1957 r. w zarząd Lasów Państwowych, które zalesiły je w kolejnych latach. Część terenów popoligonowych o charakterze rolniczym o powierzchni ok. 2700 ha została przekazana przez resort obrony narodowej protokołem zdawczo-odbiorczym z 7 października 1957 r. do dyspozycji Powiatowej Rady Narodowej. Obszar ten w zdecydowanej większości został przywrócony dawnym właścicielom.

W styczniu 1959 r. na terenie obiektów koszarowych utworzono Wojewódzki Ośrodek Szkolenia Pożarniczego Komendy Wojewódzkiej Straży Pożarnej w Kielcach, w którym w ciągu roku przeszkolono 551 osób.

W tym samym czasie rozpoczęło działalność Nadleśnictwo Barycz, utworzone na podstawie zarządzenia nr 365 z 10 listopada 1958 r. ministra leśnictwa i przemysłu drzewnego, którego głównym zadaniem stało się zalesienie terenów po byłym poligonie⁶⁷.

⁶³ CAW, 2 WDP, IV.521.2.9, k. 45.

⁶⁴ E. Morawski, *op. cit.*, s. 126.

⁶⁵ CAW, 2 WDP, IV.521.2.11, k. 247.

⁶⁶ *Ibidem*, Dowództwo Okręgu Wojskowego nr V, IV.510.5.676, k. 317–318.

⁶⁷ Zob. <http://www.warszawa.lasy.gov.pl/web/barycz/historia>.

Ponownie w Polsce niepodległej

W latach 2001–2003 prokurator Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Krakowie (Delegatura IPN W Kielcach) prowadził śledztwo w sprawie zbrodni komunistycznej polegającej na zmuszaniu do przesiedlenia w 1952 r. mieszkańców miejscowości pod budowę poligonu wojskowego Barycz. Śledztwo w powyższej sprawie (...) zostało umorzone z powodu niewykrycia sprawców przestępstwa. Decyzje w sprawie przesiedlenia zostały podjęte zgodnie z obowiązującym wówczas prawem, nie wnikając w słuszność takich regulacji prawnych ówczesnego państwa polskiego. Akcja była prowadzona wbrew woli mieszkańców tych terenów. Do opuszczenia swoich gospodarstw zostali oni zmuszeni⁶⁸.

W 2005 r. w Brzeźnicy Nadleśnictwo Barycz ufundowało krzyż i tablice pamiątkowe poświęcone leśnikom i robotnikom leśnym, którzy w latach 1960–1975 zalesiali tereny byłego poligonu Barycz, oraz mieszkańcom miejscowości wysiedlonych przymusowo pod poligon wojskowy.

Na terenach byłego OC zachowało się, oprócz infrastruktury koszarowej, wiele elementów, w tym pozostałości strzelnic, drogi, transzeje.

SUMMARY

Tadeusz Banaszek, Barycz Training Camp, in 1919–1957

After the Polish January Insurrection in Barycz, near Końskie, the Russian Army set up the training camp, which had been functioning until World War I. From 1926 to 1939, Barycz Training Camp was a place for training of the Polish Army Units of Corps District No. 4 in Łódź and the 10th Motorized Cavalry Brigade in 1937–1938. During the occupation, the Nazis carried out the executions of the Poles and buried the Soviet prisoners of war on the firing ground. From 1948 to 1957, Barycz became a firing ground for the Polish Army. In the early 50., it has been increased through the resettlements of villages in Końskie and Opoczno Counties.

РЕЗЮМЕ

Тадеуш Банашек, Учебный лагерь Барич в 1919–1957 гг.

После подавления январьского восстания в Баричу около Коньских российские войска создали учебный лагерь, который функционировал до первой мировой войны. В период с 1926 по 1939 гг. учебный лагерь Барич был местом обучения подразделений 4-го корпуса (Лодзь) Войска Польского, а в 1937–1938 гг. – 10-й механизированно-кавалерийской

⁶⁸ AIPNK, S64/03/ZK.

бригады. Во время оккупации на территории полигона гитлеровцы осуществляли экзекуций поляков, а также хоронили советских военнопленных. В 1948-1957 гг. Барич стал полигоном Войска Польского. В начале 1950-х гг. территория полигона была расширена в результате переселений в концецком и опочинским поветах.